

Inese Stūre referātā “**Ainava ar jūru aiz dzelzs priekškara**” aplūkoja okupācijas režīma degradēto Rietumkurzemes piejūras ainavu laikā no 1945. līdz 1990. gadam.

Latvijas jūras dibena kultūrainava ļoti saistošā veidā tika atspoguļota Jura Urtāna referātā. Viņš atzīmēja kuģu vraku esamību kā Irbes šaurumā, tā arī Ventspils un Liepājas tuvumā, atgādināja par zviedru eskadras bojāeju 1695. gadā, kā arī 18./19. gs. Rucavas draudzē bijušajām 350 laivām. Tika minēts, ka ar jūras dibena ainavas fiksāciju nodarbojas 200–300 akvalangistu.

Referāts “**Ieskats Latvijas piekrastes 17.–21. gadsimta kultūrainavā**”, kuru bija sagatavojis Saulvedis Cimermanis, aptvēra plašu laika diapazonu, akcentējot uzmanību uz kultūrainavas izmaiņām Latvijas piejūras saimniecībās, ostās un baļķu krautuvēs, kā arī pievēršoties 19. un 20. gs. piekrastes celtnēm Pomerānijā un Austrumvācijā, kurām analogijas var atrast Latvijas piekrastē.

Noslēgumā akadēmiķis Saulvedis Cimermanis aicināja visus referentus sagatavot savus ziņojumus zinātnisku rakstu veidā, lai tos publicētu speciālā izdevumā.

Ilze Loze

12. EIROPAS TAUTAS MĀKSLAS KONFERENCE POLIJĀ

Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība)” ietvaros un ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu man – Aijai Jansonei (LVI Etnoloģijas nodaļas vadošai pētniecei) kā ekspertei latviešu tautas mākslas jautājumos un Starptautiskās tautas mākslas organizācijas (IOV – *International Organization of Folk Art*) biedrei 2010. gada jūnijā bija iespēja piedalīties IOV Polijas sekcijas un Ļubļinas Marijas Kirī-Sklodovskas universitātes un Kultūras pētniecības institūta rīkotajā 12. Eiropas tautas mākslas konferencē. Konferencē bija divas daļas: teorētiskā – Ļubļinā, Marijas Kirī-Sklodovskas universitātē 23.–24. jūnijā, un zinātniski praktiskā – Lejas Kazimežas (*Kazimierz Dolny*) pilsētiņā 25.–26. jūnijā.

Konferencē piedalījās zinātnieki no ASV, Austrijas, Filipīnām, Latvijas, Polijas un Ukrainas. Konferences darbs bija organizēts divās sekcijās, kurās kopā tika nolasīti 40 ziņojumi, nodrošinot sinhrono tulkošanu angļu un poļu valodā. Jau iepriekš bija publicētas pieteikto referātu tēzes.

Konferences tēma “Tautas māksla kā nacionālo simbolu avots globalizācijas laikmetā” tika izvēlēta tāpēc, ka mūsdienās, pilnveidojoties starpkultūru sakariem, strauji pieaugot tehnikas attīstības līmenim un komunikācijas iespējām, kā arī pilsētas ietekmei uz lauku vidi, radikāli mainās lauku iedzīvotāju dzīve, kas iezīmē gan pozitīvas, gan negatīvas

tendences tradicionālās kultūras saglabāšanā. Kopā sanākušie speciālisti dalījās savos vērojumos un pētījumos par šo problemātiku. Visi ziņojumi bija balstīti uz pēdējos gados savākto materiālu bāzes.

Konferences galveno teorētisko ievirzi referātā “Simbols tradicionālajā kultūrā” (*A Symbol in the Traditional Culture*) deva konferences patrons – Ļubļinas Marijas Kirī-Sklodovskas universitātes profesors **Jans Adamovskis** (*Adamowski*). Viņš uzsvēra, ka tradicionālajā kultūrā darbojas vairāki simbolu līmeņi. Konkrēti simbolu tipi ir cieši saistīti ar tādiem kultūras kodiem kā vārds, plašāk lietoti žesti un citām raksturīgām tradicionālās kultūras izpausmēm. Rekonstruējot kultūras simbolisko saturu, jāņem vērā konkrētās situācijas konteksts.

Ieskatam konferencē nolasīto referātu problemātikā minēšu, manuprāt, interesantākos lasījumu autorus un viņu atzinumus.

Kinga Červinska (*Czerwinska*) no Silēzijas Universitātes referēja par tēmu “Mūsdienu tautas māksla kā reģionālās un nacionālās identitātes noteicēja” (*Contemporary Folk Art as a Determinant of Regional and National Identity*). Viņa uzsvēra, ka mūsdienu kultūrā tautas māksla ir vitāls, ļoti svarīgs un nozīmīgs fenomens. Pēc zinātnieces domām, ar terminu “tautas māksla” jāsaprot “tradicionālās vērtības”, kas saglabā reģionālās un lokālās paražas un tradīcijas. Lai gan tautas māksla galvenokārt izteic lauku dzīves savdabības, to ietekmē vide un pastāvošie kulturālie un sociālie faktori. Tautas māksla turpina attīstīties divos virzienos: tās “dabiskos” apstākļos (lauku vidē) un nozāres masu (un elites) kultūrā. Tautas māksla joprojām nebeidz mūs pārsteigt ar savu dzīvotspēju, formu un apjomu dažādību: no vienas puses, tā ir kļuvusi par tūristu piesaistes objektu kā reģionā saglabājusies īpatnība, no otras puses, tā simbolizē reģionālo vai nacionālo identitāti.

Lai arī K. Červinska pauda bažas par poļu tautas mākslas likteni globalizācijas laikmetā, tai pašā laikā kā pozitīvu tendenci minēja faktu, ka dizaineri ierosmei izmanto tautas mākslas priekšmetus, tā it kā radot jaunu kultūras fenomenu – “tautas dizainu” jeb “etnodizainu”. Poļu sabiedrība šo tendenci neuzlūko tikai kā modes vai interjera dizainu, bet kā starpnozaru aktivitāti, kas dod iespēju apgūt tautas mantojumu izstādēs un meistarklasēs, tādā kārtā ieinteresējot sabiedrību un radot tradīciju pārmantošanas iespējas. Tautas māksla ir ļoti svarīga tautas identitātes saglabāšanā. Ceļot gaismā un rādot senās tautas mākslas vērtības, tās kļūst saprotamākas un pieņemamas mūsdienu jaunajai paaudzei. Tai pašā laikā reģionālo un nacionālo kultūru oriģinalitāte un īpatnības saglabājas un tiek nodotas nākamām paaudzēm.

Prof. **Halina Melicka** (*Mielicka*) no Jana Kohanovska universitātes Kelcē referēja par tēmu “Tradicionālā reliģiozitāte kā poļu nacionālās identitātes simbols” (*Traditional Religiosity as a Symbol of National Identity of Poles*). Viņa uzskata, ka nacionālā identitāte ir kultūras fenomena kategorija, kura izpaužas caur kolektīvu sevis identificēšanos ar “kopības sajūtām”. Kultūras simbolu pārņemšanai pastāv sociālas saistības.

Violeta Knapika (*Knapik*) no Krakovas Lauksaimniecības universitātes referātā “Globalizācijas ietekme uz lauku–vietējo kopienu kultūru” (*The Influence of the Globalization on the Culture of Rural–Local Communities*) uzsvēra, ka kultūras globalizācija ir kopējā cilvēces problēma. Globalizācijas process Eiropā aizsākās pirms 100 gadiem, un mūsdienās mēs visi esam globalizācijas procesa “upuri”. V. Knapika kultūras globalizācijā iezīmē šādus momentus:

- noris vispārējs unificēšanās process, masu kultūras ietekmes rezultātā zūd individualitāte. Būtiskākie iemesli, kas to nosaka, viņsprāt, ir procesi pēc “robežu atvēršanas”, emigrācijas palielināšanās u.c.;
- aktīvie starpkultūru kontakti izjauc lauku tradicionālo vidi, kas traucē saglabāt kultūras identitāti. Lauku rajoni šo ietekmju rezultātā mainās. Laukos zūd savdabīgais, lauki kļūst moderni, tie iegūst jaunu imidžu;
- arī pilsētas, priekšpilsētas sāk zaudēt savu lokālo identitāti un savdabību.

Tai pašā laikā ne vienmēr vajag cīnīties pret globalizācijas ietekmi, jo tajā bez negatīvajiem ir vairāki pozitīvi momenti. Jautājumu par nacionālās identitātes saglabāšanas nākotnes perspektīvām zinātniece atstāj atklātu.

Ignacijs Juzvjaks (*Józwiak*) no Polijas ZA Sociālo zinātņu institūta referātā “Symbolisms pie provincē dzīvojošām nacionālām minoritātēm. Pētījums par ungāriem un rumāņiem Ukrainas Karpatos” (*National Minorities Symbolism in the Provincial Space. The Case Study of Hungarians and Romanians in Ukrainian Transcarpatia*) stāstīja par saviem novērojumiem lauka pētījumos Karpatos 2005.–2010. gadā. Pētījumā galvenā uzmanība pievērsta nacionālām minoritātēm un starpetniskām attiecībām, dažādu tautu/etnosu līdzaspastāvēšanai un dzīves organizācijai vienā konkrētā teritorijā. Ukrainas Karpatu teritorijā dzīvo rumāņi, ungāri un krievi. Visās dzīves jomās ir vērojama šo trīs kultūru ietekme, tomēr minoritātes turas savrupi: katrai ir savas skolas, savi karogi, sava publiskā dzīve (savi uzvārdi, vārdi, apdzīvoto vietu nosaukumi), pat savi atšķirīgi grafiti! Tie visi ir simboli, kas pastāv vienlaikus vienā teritorijā un laikā, bet katram ir savs vēsturiskais un politiskais konteksts.

Katažina Tura-Marcišuka (*Tur-Marciszuk*) no Ļubļinas Universitātes nolasīja referātu “Kosova un Gucuļu novads – vieta, kur satiekas poļu un ukraiņu simboli un nacionālā domāšana” (*Kosow and Hutsulland – a Place Where Symbols and National Thinking of Polish and Ukrainian People Meet*). Viņa ir nobažījiesies par globalizāciju starp kultūrām un zinātniskās elites vērtību maiņu 20. gadsimtā. Pēc viņas domām, šīs elites mērķis bija uzsvērt katras personas titulu, spējas, dižumu un iepriekšēju nolemtību grūtību uzvarēšanā. Šī attieksme tika pārnesta uz sociālām grupām, vēlāk uz nacionālām grupām. Tas labi redzams Kosovas ciemā Ukrainā – tur dzīvojošos poļus, gucuļus vai ukraiņus var viegli atpazīt pēc uzvedības, apģērba, rotaslietām, māju nofor-

mējuma. Šī ir vieta, kur uzskatāmi redzami simbolu rašanās procesi: nacionālās apvienošanās zīmes, kas nāk no zemnieku kultūras, tika pārtrauktas pēc Otrā pasaules kara un padomju laikā. Pašlaik Kosovā cilvēcijas jaunas aktivitātes: aug tautas pašapziņa, ciema pasākumos velķi velk tautas tērpus, ir noorganizēta vietējā mākslas skoliņa, kurā bērni apgūst tradicionālos amatus, tautas ornamentu un kompozīciju. Skolā apgūtās prasmes piemēro mūsdienu vajadzībām, laikmetīgu priekšmetu darināšanai ar lokālo ornamentu. Tādā veidā tiek saglabāta vietējā identitāte. Kosovā ukraiņu un poļu tautas mākslas sajaucas, veido savdabīgu variantu, kas savstarpēji bagātinās un cenšas norobežoties no globalizācijas procesa.

Vlodzimežs Vitkovskis (*Witkowski*) no Lodzas Tehniskās universitātes referātā "Globalizācijas pazīmes guču arhitektūrā" (*Symptoms of Globalization Phenomena in Architecture of the Hutsul Lands*) uzsvēra, ka mūsdienās galvenokārt praktisku apsvērumu dēļ guču apdzīvotajās teritorijās vairs netiek ievēroti senie celtniecības paņēmieni. Vēl tiek celtas ēkas pēc tradicionālā plānojuma, bet būvniecībai un ēku rotājumam izmanto jaunus materiālus. Notiekošo tautas arhitektūrā zinātnieks definē kā tradicionālās kultūras elementu eroziju, ko radījuši plašie saziņas līdzekļi un pieejamā jaunā informācija, kā arī sociālekonomiskās pārmaiņas un migrācijas palielināšanās.

Mākslas vēsturnieks **Aleksandrs Blahovskis** (*Blachowski*) no Ļubļinas Universitātes pievērsās jautājumam, kāpēc par nacionāliem apģērbiem tika izvēlēti konkrēto novadu tautas tērpi. Viņš sniedza koncentrētu vēsturiskās situācijas un izmantoto avotu analīzi. A. Blahovskim izdevies savākt vairākus simtus 17. un 18. gs. gravīru par poļu tautas ģērbšanās kultūru. Viņaprāt, tautas tērps ir etnicitātes noteicējs. Runājot par tautas tērpu, jāņem vērā tā izplatība, laiks, teritorija un tradīcija. A. Blahovskis uzskata, ka apģērba koda indikators ir oficiālais kostīms. Tas dod zināmu informāciju par sabiedrību, kas to valkā, kā arī rāda valkātāja individuālo vajadzību. Polijas vēsturē par nacionālo kostīmu ir kļuvis Krakovas kostīms. Pētnieks uzdod jautājumu: kā tas gadījās? Ir zināmas tikai divas 19./20. gs. mijas publikācijas, kurās minēts Krakovas kostīms, bet Polijā ir 12 kultūrvēsturiskie reģioni, ir arī daudz lokālo kostīmu. Kāpēc tika izraudzīts tieši Krakovas kostīms? Pētnieks nevar atbildēt uz šo jautājumu, bet uzskata, ka tas nav taisnīgi.

Pšibislava Tomičeka un **Martina Tomičeka** (*Tomiczek*) no Vroclavas Universitātes referātā par reģioniem un tautas mākslu valsts simbolu izveidošanas procesā (*Regionopolis – Region and Folk Art in Process of Creating Symbolical of the Country*) uzsvēra, ka globalizāciju raksturo divi paralēli procesi, kuri dažreiz ir pretēji, bet dažreiz papildina viens otru. Globalizācija ir saistīta ar dažādu dzīvesveida modeļu, ticējumu standartizēšanu un unificēšanu. Savukārt reģionālisms ir saistīts ar tautas tradīciju popularizēšanu, ko reģionā ar valdības atbalstu veic vietējās folkloras kopas, lai saglabātu savu kultūras mantojumu un radītu pēc

iespējas plašāku atpazīstamību. Lai veidotu vietējo kopības izjūtu, nostiprinātu savu identitāti ar materiālo un nemateriālo kultūru, akcents tiek likts uz reģiona ideju attīstību. Vienā no vairākām teorētiskām koncepcijām ir izdalīti divi reģiona aspekti: lineārais (administratīvais un politiskais) un nelineārais (piemēram, kultūralais) aspekts. Viens no visnoderīgākajiem un efektīvākajiem paņēmieniem, kā veicināt kāda reģiona attīstību, ir tā kultūras atbalstīšana. Reģions ir holistisks komplekss, kas sastāv no dažādiem vēsturiskiem, politiskiem, administratīviem, ekonomiskiem, etnogrāfiskiem un kultūras fenomeniem. Tas atklājas vēsturiskā attīstībā un kultūru dažādībā, ko realizē vietējie iedzīvotāji.

Mana referāta tēma bija “Latviešu tradicionālais tautas tērps kā nacionālās identitātes simbols” (*Latvian Traditional Folk Costume Like a Symbol of National Identity*), kuru pasniedzu kā prezentāciju PowerPoint programmā ar plašu ilustratīvo materiālu no aizvadītajiem 2008. gada Vispārējiem dziesmu un deju svētkiem. Referātā uzsvēru, ka etniskās identitātes saglabāšanā svarīga loma ir sabiedriskās dzīves kustībai, Latvijā tas ir kulturoloģiskais fenomens – dziesmu svētki, kas saista pagātni ar mūsdienu kultūras realitātēm.

Neskatoties uz to, ka tradicionālā tautas tērpa etniskās īpatnības ir tikai viena no apģērba sociālajām funkcijām, tam ir milzīgs etniskās identitātes saglabāšanas spēks. Mūsdienās Latvijā tautas tērpam vairāk

ir emocionāla slodze ar simbolisku nozīmi, to veļ galvenokārt dziesmu un deju svētkos, kā arī nacionāli orientētos pasākumos.

Mentālā limenī visām tautām, arī latviešiem, aktuāls ir etniskās identifikācijas mehānisms, kas balstās uz pretstatiem “savējie” un “svešie”, kas parādās arī tādās etniskuma izpausmēs kā valoda un tradicionālais tautas tērps. Runājot par tautas tērpu kā nacionālās identitātes simbolu globalizācijas laikmetā, tieši Vispārējie latviešu dziesmu svētki ir reize, kad Latvijā visspilgtāk tiek uzsvērtā tautas tērpa piederība konkrētai etniskai grupai “savējiem”. Dziesmu svētki Latvijā ir nacionālas nozīmes notikums, kas palīdz ikvienam sabiedrības loceklim būt lepnam par piederību savai zemei un tautai, iekļauties tās jūtu un vērtību sistēmā. Simbolika un ceremonijas padara nācības simbolus, ieražas un rituālus uzveramus un izteiksmīgus, palīdz nodrošināt vēsturisko nepārtrauktību.

Debatēs visi konferences dalībnieki atzīmēja mūsdienu tautas mākslas attīstības pozitīvās puses, kā arī globalizācijas laikmeta radītos draudus visu tautu identitātes saglabāšanā. Diskusijā izskanēja vairāk metodoloģiska rakstura pārdomas – kā saglabāt tradicionālās kultūras mākslas vērtības? Diskusiju noslēgumā izkristalizējās kopīgs viedoklis, ka, ja tiek zaudētas šīs tradicionālās vērtības, tad tiek zaudēta identitāte. Tradīciju apgūšana veido stingru pamatu, kas ļauj stāvēt pretī globalizācijas negatīvajai ietekmei.

24. jūnijā Ļublinā notika arī IOV Austrumeiropas zinātniskās komisijas padomes sēde, kurā tika iezīmēta komisijas turpmāko gadu pētnieciskā un konferenču darba tematika.

Konferences zinātniski praktiskā daļa 25.–26. jūnijā norisinājās Lejas Kazimežā (neliela pilsētiņa Vislas labajā krastā, kas jau no viduslaikiem zināma kā stratēģiski svarīga tirdzniecības vieta), kur bija iespēja iepazīties ar Polijas pieredzi tautas mākslas saglabāšanā mūsdienās: poļu tautas autentiskās folkloras festivālu un daiļamatniecības izstrādājumu gadatirgu, kas tika organizēts pilsētas rātslaukumā. Divas dienas no agra rīta līdz vēlam vakaram uz skatuves pilsētas centrā skanēja poļu tautas dziesmas, tradicionālā mūzika, teicēju priekšnesumi un pat teatrāli uzvedumi. Festivāla dalībnieki bija sabraukuši no visas Polijas. Tie bija parasti lauku ļaudis, kas dziedāja savas tautas dziesmas, spēlēja savas melodijas, bija tērpti sava novada tradicionālajos tērpos (1., 2. att.). Vienam tas bija no saviem priekšgājējiem mantots tautas tērps, citam jaundarināts, ievērojot lokālās tradīcijas. Festivāla dalībnieku vecums svārstījās diapazonā no 4 līdz 85 gadiem. Vecākā gadagājuma dalībnieki pārstāvēja senāko (tradicionālo) kultūras slāni – mūziku, dziesmas, senos instrumentus un tautas tērpus, bet jauniešu grupas spēlēja tradicionālo mūziku, iespēju robežās ar tradicionāliem instrumentiem, bet jau mūsdienīgā aranžējumā. Jāatzīmē, ka jaunieši jau vairs tik skrupulozi nepieturējās pie sava novada tau-

tas tērpiem, bet bija ģērbusies koncerta tērpos – gaišās linu kleitīņās vai baltās blūzēs un tumšas krāsas svārkos vai biksēs.

Pilsētas rātslaukumā visu festivāla laiku darbojās poļu tautas lietišķās mākslas gadatirgus, kurā bija pārstāvēti senie amati: kokgriezumi, koka rotaļlietas, no skaidām darināti ziedi (3. att.), podnieku darinājumi (4. att.), klūgu un salmu pinumi, audumi, tautas tērpi un to daļas, izšūtās, tamborētās, tīkla darbos izstrādātās telpu tekstilijas (galdauti, sedziņas, aizkari utt.), tradicionālā pārtika – gaļas un maizes izstrādājumi. Bija arī mūsdienīgi suvenīri un rotaslietas. Paši meistari labprāt demonstrēja savu amata prasmi: adīja, tamborēja, vērpa, kala, veidoja māla sīkplastiku, rādīja, kā top dekoratīvie liela apjoma kokgriezumi.

Profesionāla gida pavadībā konferences dalībniekiem bija iespēja apskatīt Lejas Kazimežas vēsturisko centru un pilsdrupas. Konferencēs laikā tika iepazīti jauni kolēģi, runāts par viņu pētnieciskā darba tēmām, avotiem, metodēm, kā arī iezīmētas turpmākās sadarbības iespējas starpvalstu projektu realizēšanā.

Aija Jansone